

MODERN TRENDS OF HOP GROWING IN UKRAINE

N. Kotkova, O. Kovalenko, O. Pechenoha

Institute of Food Resources NAAS of Ukraine

Key words:

*Hop
Brewing industry
Production of hops
Hops yield
Foreign trade hops*

Article history:

Received 29.07.2014
Received in revised form
06.08.2014
Accepted 12.08.2014

Corresponding author:

N. Kotkova
E-mail:
nataly_393@mail.ru

ABSTRACT

This paper investigates current trends of hop growing in Ukraine. It was found that the current yield of hops covers the needs of only 17.4 % of breweries. However, even 12-15 years ago, much of Russian and Ukrainian beer was produced using Ukrainian hops. Currently, their demand for hop has been fully satisfied by imports, ignoring the Ukrainian hops. Therefore, there is an urgent need for creating new hop fields and restoring hop in general, which would help solving the issues of population employment, social development of villages, particularly in Western and Northern Polesseye, where hop is the main branch of agriculture.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ХМЕЛЯРСТВА В УКРАЇНІ

Н.С. Коткова, О.В. Коваленко, О.П. Печенога

Інститут продовольчих ресурсів НААН України

У статті досліджено сучасні тенденції розвитку хмелярства в Україні. Виявлено, що врожай хмелю лише на 17,4 % покриває потреби пивоварних заводів. Проте ще 12—15 років тому велика частина російського і все українське пиво виготовляли з використанням українського хмелю. На сьогодні свої потреби в хмелесировині пивовари цілком задовольняють за рахунок імпорту, нехтуючи українським хмелем, тому існує нагальна потреба в закладанні нових хмільників і відновленні хмелярства в цілому, що буде сприяти вирішенню питань працевлаштування населення, розвитку соціальної сфери сіл, особливо західного та північного Полісся, де хмелярство є основною галуззю сільськогосподарського виробництва.

Ключові слова: *хмелярство, пивоварна галузь, виробництво хмелю, урожайність хмелю, зовнішня торгівля хмелем.*

Хмелярство — галузь рослинництва, що вирощує хміль для одержання шишок, які є сировиною для пивоварної промисловості.

Пивоварна галузь, орієнтуючись на кінцевого споживача, виробляє нові сорти пива, якість яких дуже висока і залежить від сировини – води, хмелю та ячменю. Але з цих основних компонентів вітчизняні виробники стабільно забезпечені лише вітчизняною водою. Свого часу хмелярство було однією з найуспішніших галузей сільського господарства України, однак сьогодні вітчизняні пивовари змушені хміль імпортувати. Вказані тенденції зумовлюють потребу розглянути тенденції стабілізації та розвитку хмелярства в Україні для забезпечення виробництва пива.

Питання розвитку пивоваріння у полі зору багатьох вчених. Так, у наукових працях І.С. Єжова, В.В. Зіновчука, М.Г. Ковтуна, М.Ю. Костриці, І.П. Куровського, Й.Г. Рейтмана, В.М. Федорця, А.С. Шабранського відображені системні дослідження розвитку галузі й економічної ефективності виробництва хмелю. Однак питання інноваційного шляху розвитку хмелярських господарств, що дасть змогу підвищити ефективність виробництва хмелю в Україні для виробництва пива, досліджені недостатньо.

Метою дослідження є визначення сучасних проблем розвитку хмелярства в Україні, тенденцій і напрямів стабілізації галузі для забезпечення виробництва пива.

Методологічною та інформаційною основою дослідження є наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, матеріали періодичних видань, Internet-ресурси й аналітичні матеріали розвитку галузі пивоваріння в Україні.

Вітчизняне хмелярство досягло вершини виробництва в 70—80-х роках минулого століття. Наприкінці 80-х років ХХ ст. хміль вирощували на 10 тис. га поліських земель, валовий збір досягав 8 тис. т. Українським пивоварам тоді вистачало 20—25 % зібраного хмелю, залишки продавали переважно в Росію і країни Заходу. Український хміль купували такі відомі у світі “пивоварні” країни, як Німеччина і Чехословаччина. Україна посідала п’яте місце з виробництва хмелю після США, ФРН, Китаю та Чехословаччини [9]. Це надавало можливість повністю забезпечити внутрішні потреби України та частину хмелю відправляти за кордон. Незважаючи на те, що попит на хміль постійно зростає, сьогодні українські хмелярі лише частково задовольняють внутрішній ринок, хоча галузь має всі можливості для виробництва потрібної кількості шишок хмелю.

Порівняно з 1990 р. обсяги виробництва пива зросли, тому попит на хміль-сировину теж зріс. Особливістю споживчого ринку пива є те, що це насамперед ринок виробників, які створюють власні збутові мережі, визначають тактику й стратегію боротьби за споживача.

Чимало пивоварень сьогодні пристосувалися до роботи на імпортному солоді та хмелі. Зарубіжні інгредієнти вигідно відрізняються від вітчизняних не лише за якісними показниками — вони ще й дешевші. І залишились такими навіть в умовах 10-відсоткового ввізного мита на солод і 20-відсоткового — на хміль [1].

Зарубіжні постачальники, не бажаючи втрачати перспективний український ринок, знайшли резерви для того, щоб залишити свій товар конкурентоспроможним. Утім вибір у пивоварів не такий уже й великий. Так, хмелевий

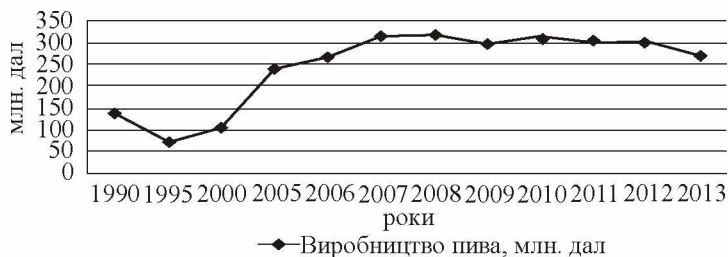
екстракт, який завозять з Німеччини, зовсім не виробляється в Україні, а випуск хмелю в гранулах, розпочатий у Житомирі, — недостатній.

У 1990 р. в Україні загальна площа насаджень хмелю становила понад 7500 га, а валовий збір — 5555 тонн (рис. 1, 2).

Рис. 1. Виробництво хмелю протягом 1990—2013 років

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України. Статистика сільського господарства та навколишнього середовища. Статистичний збірник «Рослинництво України»

Рис. 2. Виробництво пива протягом 1990—2013 років

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України. Статистичний бюлетень «Виробництво промислової продукції за видами в Україні»

Виробництво пива при цьому складало майже 140 млн. дал. Починаючи з 2009 р., в Україні спостерігається різке скорочення насаджень і валового збору шишок хмелю. Так, у 1990—2013 рр. загальна площа насаджень хмелю скоротилася до 600 га, або майже на 92,0 %, а валове виробництво шишок хмелю зменшилось на 91,0 %, тоді як виробництво пива зросло на 98,40 % (табл. 1). За даними Державної служби статистики України площа насаджень хмелю в Україні станом на 01.01.2013 становить 710 га, з яких у 2013 р. хміль було зібрано лише з площі 429 га.

Таблиця 1. Урожайність хмелю в Україні протягом 1990—2013 років

Роки	Загальна площа насаджень хмелю, тис. га	Площа, з якої зібрано врожай, тис. га	Виробництво, тис. т	Урожайність, ц/га
1990 рік	7,4	6,5	5,5	8,5
1995 рік	5,2	4,6	2,7	5,8
2000 рік	2,0	1,5	0,7	4,5

Роки	Загальна площа насаджень хмелю, тис. га	Площа, з якої зібрано врожай, тис. га	Виробництво, тис. т	Урожайність, ц/га
2005 рік	1,3	1,1	0,6	5,9
2006 рік	1,2	1,0	0,7	6,4
2007 рік	1,1	0,9	0,7	7,3
2008 рік	1,2	1,0	0,9	9,6
2009 рік	1,3	1,0	1,3	13,6
2010 рік	1,0	0,9	0,8	8,2
2011 рік	0,8	0,8	0,7	8,5
2012 рік	0,7	0,6	0,4	7,6
2013 рік	0,6	0,5	0,5	9,5
Темп приросту 2013 р. порівняно з 2012 р., %	-14,29	-16,67	25,00	25,00
Темп приросту 2013 р. порівняно з 1990 р., %	-91,89	-92,31	-90,91	11,76

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України. Статистика сільського господарства та навколишнього середовища. Статистичний збірник «Рослинництво України»

Щорічне споживання хмелепрепаратів в галузі складає близько 100 мільйонів гривень. За даними Мінагропроду, щорічна потреба у хмелепрепаратах пивоварної галузі України становить 900—950 тонн, або 124 тонни альфакислот, з яких використовується хміль спресований — менше 1 %, гранули хмелю — 34%, екстракти хмелю (в тому числі ізомеризовані) — майже 65 %.

Для вітчизняних виробників хмелю обсяг ринку складає лише 21,6 т α кислот або 17,4 % від загальної потреби. Це пов'язано з тим, що на початку 90-х років минулого століття пивоварні заводи були придбані зарубіжними корпораціями, які працюють на сировині лише імпортного виробництва. В результаті цього зарубіжні виробники почали застосовувати стратегію витіснення вітчизняних хмелевиробників з ринку. Зменшення ввізного мита на продукцію хмелярства призвело до того, що у 1997 р. майже весь врожай хмелю залишився нереалізованим, і, як результат, виробництво хмелю стало збитковим, площі під хмелем суттєво зменшились, а виробництво хмелю у 1999 р. знизилось до 472 тонн.

Варто зауважити, що після прийняття у 1998—1999 рр. Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» та особливо Закону України «Про збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства» почався вихід галузі з кризового стану. Валовий збір хмелю зріс з 589,2 т у 2004 р. до 1342,8 т у 2009 р., тобто у 2,3 раза, у 3 рази підвищилась його врожайність. Однак з урожаю 1342,8 т пивоварні заводи, а це тільки малопотужні, яким належить 6 % пивного ринку, та ПАТ «Оболонь», яке використовує у виробництві пива лише 25 % вітчизняної хмелесировини, закупили всього близько 500 т українського хмелю, що склало 29,9 т α -кислот або 21,6 % від загальної потреби.

У зв'язку з цим стався новий спад виробництва хмелю, більше 30 хмелегосподарств припинили його вирощування.

Слід зазначити, що у радянські часи в Україні працювало 150—170 хмелярських господарств. Проте у 2013 р. в галузі хмелярства було зайнято 21 сільськогосподарське підприємство (ТОВ «Вертокиївка», СТОВ «Спілка хмелярів і пивоварів», ФГ «Еліта-хміль», ПАФ «Дружба», ПА «Щедрий урожай», державне підприємство дослідне господарство «Пасічна» НААН та ін.). При цьому в 2012 р. з ринку пішов найбільший оператор — компанія «Укрхміль», у якої був власний гранулятор (сучасні пивзаводи не використовують шишки хмелю, як у радянські часи, а застосовують хмелеві гранули або екстракт), хоча в країні існують сприятливі кліматичні умови, що дозволяють вирощувати ароматні сорти хмелю (містять мало смол і багато ефірних масел), які йдуть на виробництво преміального пива. Як відомо, у світовій торгівлі хмелем Україна відноситься до тих країн, які вирощують переважно ароматичні сорти хмелю, а для задоволення внутрішніх потреб у виготовленні рядового пива закупають за кордоном хміль гірких сортів або продукти переробки з цих сортів [4]. Водночас потреба пивзаводів в ароматичному та гіркому сортах хмелю характеризується співвідношенням 35 % до 65 %, аналогічне співвідношення притаманне гранулам та екстрактам. При цьому підприємства галузі хмелярства дотримуються зовсім протилежного співвідношення у виробництві ароматичного та гіркого хмелю (74 % до 26 %) [10, с.16]. Спресований хміль, який надходить з господарств, можуть купити лише малі пивзаводи або фармацевтичні та парфумерні підприємства.

Слід зауважити, що свої потреби в хмелесировині пивовари цілком задовольняють за рахунок імпорту, нехтуючи українським хмелем (табл. 2). Причини ситуації — втрата репутації через низьку увагу до якості хмелю внаслідок колишнього його дефіциту, низький асортимент продуктів переробки хмелю, неспроможність формування необхідних за обсягами партій чистосортної продукції, відсутність налагодженої ринкової інфраструктури збуту [6].

З метою поліпшення існуючої ситуації у галузі хмелярства та недопущення знищення однієї з основних галузей для регіону Полісся України за ініціативи Міністерства аграрної політики та продовольства України у квітні 2012 р. було підписано Меморандум про співпрацю між пивоварною та хмелярською галузями України.

Сторони взяли на себе зобов'язання в тримісячний термін погодити план кваліфікації постачальників хмелепрепаратів, а також план вирощування і переробки хмелесировини на 2012—2017 роки. Але, на жаль, після закінчення майже року жодних позитивних змін не відбулося. Хмелярі, як і раніше, мають намір продавати пивоварам те, що є, а не те, що потрібно.

По всьому світу виробництво хмелю дотується державою, оскільки вирощувати цю культуру непросто. Вона вимагає високородючих ґрунтів, особливих кліматичних умов, шпалер, потребує спеціального режиму сушіння, щоб не втратити хмелеве масло. Відповідно до розділу XIX Податкового кодексу, збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства, тимчасово, до 01.01.2018 р., встановлюється в розмірі 1,5 % від об'єкта оподаткування. Виро-

бники алкогольних напоїв і пива є платниками збору лише за умови реалізації ними цієї продукції у роздрібній торгівлі безпосередньо споживачам. При цьому Закон України від 09.04.1999 № 587—XIV «Про збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства», відповідно до пункту 2 розділу XIX Податкового кодексу, втратив чинність.

Таблиця 2. Товарно-вартісна структура зовнішньої торгівлі хмелем протягом 2011—2013 років

Рік	Експорт		Імпорт		Сальдо торговельного балансу, тис. дол. США
	вартість, тис. дол. США	вага нетто, тонн	вартість, тис. дол. США	вага нетто, тонн	
2009 рік	592,9	158,77	6184,8	465,37	-5591,9
2010 рік	565,9	183,89	4563,9	424,75	-3998,0
2011 рік	346,0	127,71	4991,5	440,29	-4645,5
2012 рік	343,9	124,0	4926,8	406,62	-4582,9
2013 рік	233,0	35,8	5969,1	455,59	-5736,1
Темп приросту 2013 р. порівняно з 2012 р., %	-32,25	-71,13	21,16	12,04	Зменшення на 25,16 %
Темп приросту 2013 р. порівняно з 2009 р., %	-60,70	-77,45	-3,49	-2,10	Зменшення на 2,58 %

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України. Зовнішньоекономічна діяльність. Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу

За даними Мінагропроду, у 2011 р., із зібраних 645 млн. гривень на розвиток хмелярства було спрямовано лише 20 млн. гривень (з належних 100—120 млн.). Крім того, останні два роки дотації виплачувалися нерегулярно, тому багато сільгоспвиробників взагалі відмовилися займатися вирощуванням хмелю. Слід відмітити, що вітчизняні хмелепідприємства не в змозі забезпечити пивоварну галузь України у хмелі гранульованого типу. На сьогоднішній день галузь технічно неоснащена, техніка дуже дорога, крім того, нереалізовану продукцію необхідно переробляти (гранулятор) та зберігати (холодильники). Так, на даний час, в Україні працює дві машини виробництва Німеччини для виготовлення гранул хмелю типу — 90 з продуктивністю 1500 тонн на рік. Для вирішення питань раціонального використання державних коштів, спрямованих на підтримку розвитку хмелярства, з метою забезпечення ефективної роботи підприємств, конкурентоспроможності виготовленої продукції, галузь хмелярства до 2015 р. має бути забезпеченою сучасним обладнанням для виготовлення CO₂-екстрактів гранул, холодильним обладнанням з регульованим газовим середовищем за рахунок коштів державної фінансової підтримки.

Слід відмітити, що в Україні зарубіжні пивоварні компанії використовують екстракти та гранульований хміль гіркокого типу тільки іноземного походження, який дешевший на світовому ринку. Отже, ще на невизначену кількість часу українське пивоварство залишиться імпортозалежним, до того ж щорічно провідні компанії будуть пропонувати встановити квоти на пільговий увіз хмелю.

Висновки

Таким чином, головним фактором стабілізації та розвитку хмелярства в Україні є переведення галузі на інноваційну основу, прискорене впровадження науково-технічних розробок, освоєння досвіду роботи вітчизняних і зарубіжних товаровиробників хмелю в нових ринкових умовах. На державному рівні необхідно розв'язати проблему збуту виробленої хмелярами України продукції — шишок хмелю.

Для того, щоб розв'язати проблему збуту продукції хмелярства та ще й за високими цінами і конкурувати із зарубіжними товаровиробниками, необхідно оптимізувати сортовий склад хмеленасаджень до вимог споживачів. Слід зазначити, що біоенергетичний потенціал високопродуктивних сортів хмелю (за кількістю α -кислот) не використовується в повній мірі, площі під такими сортами є незначними. Необхідно збільшити частку високопродуктивних сортів у структурі площ хмільників з метою економії енергетичних витрат і підвищення ефективності одержаного біоенергетичного потенціалу.

Сприятливі для вирощування хмелю природно-кліматичні умови й оптимальний агрофон ґрунтів Північно-Західного регіону України, позитивна динаміка росту попиту на пиво порівняно з 1990 р. в умовах дефіциту хмелесировини вітчизняного виробництва, а також досить високий рівень безробіття населення даної території обумовлюють необхідність відродження галузі хмелярства для вітчизняної економіки.

Література

1. *Про Митний тариф України*: Закон України ВР № 584—VII від 19 вересня 2013 року. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
2. *Податковий кодекс України*: Кодекс від 02.12.2010 № 2755—VI. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
3. *Гладких О.* Українське хмелярство: стан і перспективи // Гладких О., Штанько І. / Пропозиція. Український журнал з питань агробізнесу. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: — <http://www.propozitsiya.com>.
4. *Гладких О.* Сучасні аспекти ведення галузі хмелярства // О. Гладких / Електронний ресурс]. — Режим доступу: — <http://blogs.korrespondent.net>
5. *Офіційний сайт* Державного комітету статистики України — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
6. *Передумови* для розвитку // Аграрний тиждень. Україна. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://a7d.com.ua>.
7. *Проценко А.В.* Інноваційне забезпечення галузі хмелярства / А.В. Проценко // Економіка АПК. — 2010. — № 8. — С. 112—117.
8. *Савченко Ю.І.* Проблеми сучасного хмелярства / Ю.І. Савченко, М.Г. Ковтун // Вісник аграрної науки. — 2003. — № 11. — С. 29—32.
9. *Мельник И.* Украина ожидает возвращения хмеля / И. Мельник, В. Марченко. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: — <http://agrosev.narod.ru>
10. *Муляр Т.С.* Стратегічне управління підприємствами галузі хмелярства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук: спец. 08.00.04 — економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) /

Т.С. Муляр; Житомирський національний агроекологічний університет. — Житомир, 2011. — 21 с.

11. Украинские пивовары отвергают отечественный хмель // Агробизнес. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://ianp.com.ua>

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ХМЕЛЕВОДСТВА В УКРАИНЕ

Н.С. Коткова, О.В. Коваленко, А.П. Печенога

Институт продовольственных ресурсов НААН Украины

В статье исследованы современные тенденции развития хмелеводства в Украине. Выявлено, что урожай хмеля только на 17,4 % покрывает потребности пивоваренных заводов. Однако еще 12—15 лет назад большая часть российского и все украинское пиво производили с использованием украинского хмеля. В настоящее время свои потребности в хмелесырье пивовары вполне удовлетворяют за счет импорта, пренебрегая украинским хмелем, поэтому существует необходимость в закладке новых хмельников и восстановлении хмелеводства в целом, что будет способствовать решению вопросов трудоустройства населения, развития социальной сферы сел, особенно западного и северного Полесья, где хмелеводство является основной отраслью сельскохозяйственного производства.

Ключевые слова: хмелеводство, пивоваренная отрасль, производства хмеля, урожайность хмеля, внешняя торговля хмелем.